

CHET EL RASSOMLARI IJODIDA TASVIRIY SAN'AT JANRLARI

Jalilova Shoxidabonu Abdullajon qizi

Namangan Davlat Universiteti STSMG -21. 3 -bosqich talabasi.

Marifjonova Umida Erkinjon qizi

Namangan Davlat Universiteti STSMG -21. 3 -bosqich talabasi.

Annotatsiya: Maqolada chet el rassomlarining ijodi, ularning fan taraqqiyotiga qo'shgan ulkan hissasi buyuk ishlari, yaratgan asarlari va tarixi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, rassom, taraqqiyot, rivojlanish, asarlar.....

KIRISH

Tasviriy san'at juda qadim zamonlarda, mehnat jarayonining taraqqiyoti natijasida paydo bo'ldi. Mehnat jarayonida inson tafakkuri kamol topdi, go'zallik hissi ortdi, voqelikdagi go'zallik, qulaylik va foydalilik tushunchalari kengaydi. Sinfy jamiyat vujudga kelishi bilan esa ijtimoiy taraqqiyotda katta o'zgarishlar sodir bo'ldi; aqliy mehnat jismoniy mehnatdan ajralib chiqa boshladi. Bu esa fan va san'at rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. Professional san'at va san'atkorlar shu davrda paydo bo'ldi. Tasviriy san'at esa o'ziga xos xususiyatini, sinfiyligini namoyon etib, hukmron sinfning ideologiyasini targ'ib etuvchi kuchli g'oyaviy qurolga aylandi. Lekin shunga qaramay, omma orasidan yetishib chiqqan iste'dodli ijodkorlar mehnatkash xalq ommasining orzu-istaklarini, ularning go'zallik va xudbinlik, oliyjanoblik va insonparvarlik haqidagi tushunchalarini ifoda etuvchi asarlar yaratdilar. Xalqning turmushi, xulq va odatlari, yutuq va mag'lubiyatlari ularning asarlarida o'z ifodasini topdi. Har bir davrda mavjud bo'lgan ana shunday san'at hayot go'zalliklarini tasvirlab, odamlarda yuksak xislat va fazilatlarini kamol toptirdi, ularni tenglik, ozodlik, birodarlik, yorqin kelajakka intilishga da'vat etdi.

Asosiy qism

Yuqori Uyg'onish davri uslubining asoschisi va tipik vakili Leonardo da Vinchi san'atning ko'pgina turlarida o'z kuchini sinab ko'rdi, matematika, mexanika, fizika sohasida ilg'or fikrlarni ilgari surdi. Leonardo uchun san'at hayotni bilish vositasi bo'ldi. Uning real voqelik asosida ishlagan suratlari keyinchalik ilmiy asarlari uchun illyustratsiya vazifasini o'tadi. Ijodkor xarakteriga xos bo'lgan bu xususiyat u yaratgan rangtasvir asarining o'ziga xos tomonlarini belgilaydi. Uning har bir asari hayotni o'rganish zamirida yuzaga kelgan, ijodkorning qalb harorati bilan isitilgan va hayotga bo'lgan munosabatini ifodalovchi asarlardir. Rassomning «Gul ushlagan oddiy florenstiyalikning uyidagi baxtni, ona va bola shodligidagi go'zallikni kuylovchi asar sifatida namoyon bo'ladi. Bu asar dunyo sirlarini bilishga qiziqqan, nur va go'zallikka intilgan insonni sevgan rassomning dunyoqarashini namoyon qiladi. Milan fransuz qo'shinlari tomonidan bosib olingan yili Leonardo Florensiyaga qaytib keladi. Bu erda «Angiari oldidagi jang» devoriy suratining kardonini yaratadi, shuningdek, o'zining mashhur asari «Mona Liza» (Jakonda) asarini ishlaydi. «Mona Liza» portreti (1503) jahon rangtasvirining mashhur yodgorligidir. Mona Liza Bu portret bilan Evropa san'atida chuqur psixologik portret san'ati boshlanadi. Aslida xotirjam, o'z suhbatdoshiga nisbatan samimiy va mehr ko'zi bilan boqib o'tirgan florenstiyalik ayol tasvirlangan. Uning ortida murakkab tabiat ko'rinishi aks ettirilgan. Ayol shu tabiatning ajralmas qismi va u bilan uzviy bog'langan. Sochlari, kiyimlaridagi buklanish va jimjimalar go'yo tabiat ritmini qaytarayotgandek tuyuladi. Ana shular fonida mayin va nozik qilib

ishlangan ayol qiyofasi, nihoyatda chiroyli qo'llari yanada latofatli va go'zal bo'lib tuyuladi. Bu latofat va go'zallik uning nigohidagi samimiylik va mehribonlik bilan uyg'unlashib, ideal go'zal inson qiyofasini gavdalantiradi. Frans Xals Frans Xals (1560-1666). Golland realistik portret san'ati asoschisi, xarakteri jihatidan maishiy janrda guruh portret janirini yaratib, jahon portretchilik san'atini boyitgan novator san'atkor Frans Xal's Antwerpen shahrida tug'ilgan. Garlem shahriga ko'chib kelib, butun umr shu erda yashagan. XVII asr 10-30 yillarida yaratgan portretlari to'g'risida fikr bildirishdan boshlandi. Xals o'zining barkamol psixologik asarlarini yaratgan. Uning asarlarida tanqidiy qarashlar yaqqol ko'rina boshlagan Golland san'atining eng gullagan davri XVII asr 40-60 yillariga to'g'ri keladi. Bu rivoj buyuk golland rassomi Rembrandt Xarmens van Reyn (1606-1669) nomi bilan bog'liq. Rembrandt golland san'atining yutuqlarini umumlashtirib, uni yangi yuksak pog'onaga ko'tardi hamda o'z davri san'atkorlaridan asarlari mavzusining rang - barangligi, ranggasvir, gravyura (ofort) va qalamsuratda yuksak maxoratli asarlar yarata olishi bilan o'zib ketdi. Uning qahramonlari kuchli irodaga ega, ma'naviy boy, og'ir shart - sharoitda ham insoniylik fazilatlarini saqlay oladigan shaxslardir. Rembrandt Rembrandt 1606 yili Leyden shahrida tegirmonchi oilasida tug'ilgan. Shu erda lotin maktabini tugatgach, Leyden universitetiga qabul qilingan. Lekin Rembrandt u erda bir yilcha o'qigan, holos. Rassomlikka bo'lgan qiziqish tufayli Yakov Svanenbyurx degan o'rta hol rassom ustaxonasida uch yil, keyinrok, esa Amsterdamda Piter Lastman ustaxonasida bir yarim yilcha tasviriyot asoslarini o'rgangan. So'ng o'z shahriga qaytgan. 1625 yili o'z ustaxonasini tashkil etgan. Rassomning ilk ijodi 20-yillar so'nggi va 30-yillar boshlariga to'g'ri keladi. Rassom bu yillarda avtoportret sohasida ko'p mehnat qilib inson mimikasi va uning kishi ichki dunyosi bilan aloqasini tushunib etishga harakat qiladi. Ofort san'atida dastlabki mashqlarini boshlaydi. San'atkor 1632 yili Amsterdamga ko'chib keladi va tezda eng mashhur rassomga aylanadi. Buyurtma ishlarning ko'payib borishi uning moddiy mustaqil bo'lib, atrofiga shogirdlarni to'plashiga imkoniyat yaratdi. Rassomning bu yillarda yaratgan asarlari ko'tarinki ruxda ishlangan. U kompozistiyalarini yorqin bo'yoqlarda tasvirlaydi, qimmatbaqo buyumlar, gul va billurlar, liboslar uning yaratgan asarlarga quvonch va shodlik tuyg'ularini kiritadi. "Adashgan o'g'ilning qaytishi" rassomning so'nggi asarida hayot qanchalik murakkab ekanligini aks ettirgani holda, insonga xos fazilat - uning kechiruvchiligini iloxiylashtiradi. Asarda ota oyog'iga yiqilgai o'g'il va uni mehri va iztirob bilan qarshilayotgan ota obrazi tasvirlangan. Otaning o'z o'g'li qilmishlarini kechirib, unga mehr va achinish bilan qarshi olayotganini rassom zo'r mahorat bilan ochib beradi. Otaning qo'llari harakatida uning mehribonligi sezilib turadi. Aksincha, o'g'ilning yalangoyoq, kir, yirtilgan, juldur kiyimida tiz cho'kkan holatda tasvirlab, afsuslanishni aks ettiradi. Kompozistiyada tasvirlangan boshqa obrazlarning sokin, osoyishta, chuqur hayolga cho'kkan holatlarini aniq ko'rsatilishi bo'layotgan voqea mazmunini yanada to'liqroq ochilishiga yordam beradi. Rembrandt qalamsurat va ofortchi sifatida ham mashhur. Nikola Pussen Nikola Pussen, Klod Lorren-manzara janrining asoschilari. XVII asr fransuz san'atining yirik namoyondasi Nikola Pussen (1594-1665) klassizmning yirik vakili sifatida uning butun imkoniyatlarini ro'y-rost ochib berdi. N.Pussen Fransiyaning shimoliy shaharchalaridan birida harbiy xizmatchi oilasida dunyoga keldi. Tasviriy san'at asoslarini shu erdagi rassomlardan o'rgandi. 1610 yil boshlarida Pussen Italiya bo'ylab sayohat qildi, uyg'onish davri san'ati namunalari bilan tanishdi. Ayniqsa Rafael ijodi unda katta taassurot qoldirdi. Rassomning diniy voqealarga ishlagan suratlarida barokko ta'siri, uning mifologiya asosida ishlagan suratlarida Tistianga xos rang his qilish hayotni to'laqonli anglash seziladi. Bu suratlar

ko'tarinki ruhda chizilgan. Yozuv uslubi ham erkin, koloriti iliq, nurga boy. 1620 yil oxirlaridan boshlab, Pussen ijodida klassistizmning o'ziga xos tomonlari ko'rina boshladi. Ishlagan asarlarida obrazlarni ideallashtirish va kompozitsiyani aql - idrok orqali tartibga keltirishga intilish seziladi. "Tankred va Erminiya" asarida rassom amazonka Erminiyaning o'z raqibi, yaralangan ristar' Tankredga nisbatan uyg'ongan muhabbati tasvirlanadi. Asarda yaralangan Tankredni juda ehtiyotkorlik bilan ko'tarayotgan Badrin(Tankredning do'sti) va oq otidan tushib, o'z qilichi bilan sochini kesib, yarador Tankredning yarasini bog'lash uchun harakat qilayotgan Erminiya ko'rsatiladi. Asarda ikki qarama - qarshi obraz - bir tomondan, hayotdan ko'z yumayotgan Tankred va ikkinchi tomondan, hayajonlanayotgan Erminiya hatti - harakatlari ta'sirchan ifoda qilingan. Tankred va uning do'sti ustidagi temir niqob va hilpirayotgan Erminiya kiyimlari asarning dramatikligini oshiradi. Botib borayotgan quyoshning shafaq nurlari esa bo'lib o'tgan voqealardagi qayg'uni bildiradi. Pussen ijodiga xos muhim xususiyatlardan biri voqelikni harakatda tasvirlashdir. Rassom harakatni "gavdaning tili" deb ta'riflaydi. Gavda harakati, yuzda bo'ladigan mimik o'zgarishlar, imo - ishoradan rassom shaxsning ichki dunyosini ta'riflashda foydalanadi. 1630 yillarga kelib, Pussen ijodida hayot to'g'risidagi mungli falsafiy qarashlar namoyon bo'la boshladi. Inson hayoti nihoyatda qisqa va o'tkinchi ekanligini achinish bilan ifodalaydi. 1640 yil oxirlariga kelib, Pussen manzara janriga murojaat qila boshlaydi. Tabiat ko'rinishidagi ulug'vorlik, bepoyonlik, sirga to'la holat rassomni hayajonlantiradi. Pussen tabiatni odamlarsiz tasavvur eta olmaydi. Rassom asarlarida tabiatning ulug'vor va cheksizligini ifoda qiladi. Ularda inson va tabiat uyg'unligi, inson tabiat oldida kichik zarra ekanligi talqin etiladi. Pussen ijodining so'nggi bosqichida yaratilgan Gerkules va Kakus jangi" asari syujeti I asr Rim yozuvchisi Vergiliyning "Eneida" poemasidan olingan. Unda antik qahramon Gerkulesning Kakus bilan bo'lgan jangi hikoya qilinadi. Kompozistiyada tabiat ko'rinishi asosiy o'rinni egallaydi. Mahobatli tog', baland daraxtlar, osmondagi bulutlar ulug'vor, tabiat ko'rinishini yaratadi. Shu tabiat qo'ynida tasvirlangan Gerkules va mag'lubiyatga uchragan Kakus ko'rinishi bu ulug'vorlikni buzmagandek sokin va xotirjam. Shu xotirjamlik va tabiat ichidagi ziddiyatlarda rassom hayot mazmunini ko'radi. Pussenning yil fasllariga bag'ishlangan asarlari inson hayotining to'rt fasl ramzi sifatida talqin etiladi. Pussen ijodida qalamsurat ham alohida o'rin egallaydi. Bu suratlar bo'lajak asarning yaratish paytida ishlangan bo'lib, rassom har bir asari kompozistiyasi ustida uzoq vaqt ishlaganligini va kompozistiya yaratish borasida izlaganligini ko'rsatadi. Pussen ijodi franstuz san'ati tarixida muhim o'rinni egallaydi. U yaratgan mumtoz uslub franstuz san'atida keyingi asrda davom etdi, rivojlantirildi. Klod Lorren Klod Lorren (1600-1682) Klassistizmning yirik vakili, klassik manzarani taniqli namoyandasi Klod Jelle (Lorren uning adabiy taxallusi) yoshligida Italiyaga kelib qoldi. Keyingi hayoti Rim bilan bog'liq bo'ldi. Lorren asosan klassik manzarada ijod qilgan. Uning manzaralari lirik xis tuyg'u bilan sug'orilgan bo'lib, ular ko'p hollarda mungli kayfiyatda tasvirlanadi. Rassom asarlarda tabiat tinch holatda ko'rsatiladi. Uning asarlarida yarim vayrona bo'lgan antik yoki afsonaviy me'morlik qoldiqlari ko'rkam daraxtlar fonida g'oyat jozibali ko'rinadi. Lorren klassik manzara san'atining vakilidir. Uning kompozistiyalari aniq tartibda ishlangan. Lekin bu uning realistik harakteriga putur etkazmaydi. Rassom havoga to'la bepoyon kenglikni ustalik bilan ko'rsatadi. Undagi nur va soya tovlanishlarini mahorat bilan gavdalantiradi. Rassomning "Tong", "Tush payti", "Kechki payt" asarlari o'ziga xos rang tizimida echilgan. Lorren qalamsurat san'atida ham samarali ijod qildi. Uning naturadan ishlagan suratlari hamda ofortlari o'zining hayotiyligi bilan ajralib turadi va rassomning kuzatuvchanligidan dalolat

beradi. Rassom klassik manzara janrining mukammal ko'rinishini yaratdi. Uning ijodi keyinchalik fransuz va Evropa san'atiga sezilarli ta'sir o'tkazdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurasulov S, Tolibov N, Rangtasvir Toshkent , 2005.
2. Tolibov N, Abdurasulov S, Oripova N, Rangtasvir T, 2006.
3. Abduraxmonov G.M Rangtasvir va kompozitsiya- Toshkent, 1995
4. Abduraxmonov G.M Kkompozitsiya- Toshkent, 2010
5. Boymetov B. "Qalamtasvir", Darslik I qism, Toshkent, 2016
6. Boymetov B. "Plastik anatomiya" Amaliy mashg'ulotlar, O'quv qo'llanma, Toshkent 2006
7. Abdullayev N . San'at tarixi . Toshkent "San'at" 2001
8. Azimova B. natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi. T , "O'qituvchi" 1984
9. Boymetov B. Qalamtasvir. Pedagogika institutlari va universitetlari uchun o'quv qo'llanma. T. 1977
10. Boymetov B. Portret qalamtasviri. Toshkent TDPU, 2001
11. Abdurasulov B, Boymetov B. Chizmatasvir. Toshkent "Cho'lpon" 2004